

Архітектура європейської безпеки в ХХІ столітті

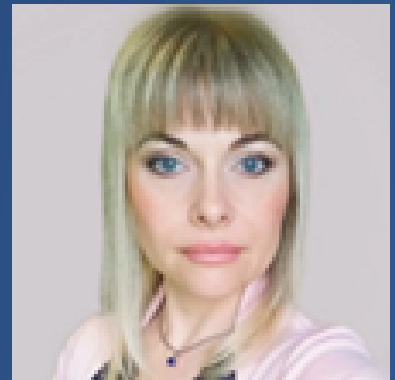

**Задоя
Анатолій Олександрович,**

доктор економічних наук, професор, професор кафедри глобальної економіки Університету імені Альфреда Нобеля. Має багаторічний досвід викладацької та дослідницької роботи в університетах України та Європи. Автор більше 300 наукових робіт. Заслужений працівник народної освіти України.

**Федулова
Світлана Олександрівна,**

доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри глобальної економіки Університету імені Альфреда Нобеля. Досвідчений викладач і науковець. Керівник та учасник багатьох міжнародних проєктів Erasmus+. Автор більше 190 наукових робіт.

ANU

Alfred Nobel
University

duan.edu.ua

**АРХІТЕКТУРА
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ
В ХХІ СТОЛІТТІ**

**За загальною редакцією
А.О. Задоя та С.О. Федулової**

Дніпро, 2026

УДК 327.5 (4)
А 26

Рекомендовано Вченою радою Університету імені
Альфреда Нобеля, протокол №10 від 18.11.2025 р.

Рецензенти:

О.І. Лайко,

*доктор економічних наук, професор, заступник директора з
наукової роботи ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних
досліджень НАН України»*

В.Я. Швець,

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
менеджменту Національного ТУ «Дніпровська політехніка»*

С.В. Філіппова,

*доктор економічних наук, професор, директор Інституту
економіки та менеджменту Національного університету «Одеська
політехніка»*

А 26 Архітектура європейської безпеки в ХХІ столітті:
Монографія [Електронне видання]. За загальною редакцією
проф. А.О. Задоя та С.О. Федулової. Дніпро: Університет імені
Альфреда Нобеля, 2026. 593 с.
<https://doi.org/10.32342/eurosec/9789664346181>

Монографія поєднує теоретико-методологічний, аналітичний і прикладний рівні дослідження. Вона пропонує цілісне бачення архітектури глобальної безпеки, де інтегруються економічні, екологічні, енергетичні, цифрові та соціальні виміри. У центрі уваги – Україна як активний суб'єкт формування нового безпекового порядку Європи, що ґрунтується на принципах стійкості, партнерства, інноваційності та взаємної відповідальності.

Результати дослідження носять міждисциплінарний характер та будуть корисні усім тим, хто цікавиться перспективами побудови нової архітектури європейської безпеки.

ISBN 978-966-434-618-1

Монографія підготовлена у рамках реалізації міжнародного проекту «Висвітлення нової архітектури європейської безпеки у викладанні та наукових дослідженнях» № 101126795 – EuSANU – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

ISBN 978-966-434-618-1

© А.О. Задоя, С.О. Федулова, 2026

© Університет імені Альфреда Нобеля, 2026

Зміст

<i>Передмова</i>	6
<i>Вступ</i>	8
Розділ 1. Загальні засади побудови нової системи глобальної безпеки	11
<i>Глава 1.</i> Сучасна архітектоніка глобальної безпеки: які конструктивні елементи потребують заміни	12
<i>Глава 2.</i> Глобальна безпека у світі змін під впливом чинників розвитку та новітніх загроз	30
<i>Глава 3.</i> Геополітична рецесія та шлях до нової системи глобальної безпеки	51
<i>Глава 4.</i> Безпека транскордонних територій в умовах розвитку євро регіонального співробітництва	68
<i>Глава 5.</i> Глобальні бізнес-ризики та напрями їх мінімізації	93
<i>Глава 6.</i> Стратегічні аспекти управління енергетичною та екологічною безпекою	111
Розділ 2. Діалектика глобальної, регіональної та національної безпеки	133
<i>Глава 7.</i> Глобальні проблеми сучасності і європейська безпека	134
<i>Глава 8.</i> Безпекові виклики XXI століття: гармонізація глобальних та національних інтересів	162
<i>Глава 9.</i> Формування моделі сталого розвитку держави для забезпечення національної безпеки	183
<i>Глава 10.</i> Узгодження безпекових дій у Європі на основі спільних уявлень про економічну конкуренцію та логістику	210
<i>Глава 11.</i> Вклад України у кадрову безпеку та скорочення диспропорцій на ринку праці Європи	231
Розділ 3. Економічна безпека Європи та її складові	247
<i>Глава 12.</i> Економічна безпека як інституційна передумова інноваційного розвитку суспільства	248
<i>Глава 13.</i> Спільна зовнішня та безпекова політика Європейського Союзу (CFSP): виклики та перспективи для України	265

<i>Глава 14.</i> Формування регіональної політики згуртованості публічного управління з урахуванням регламентів ЄС: адаптація до викликів безпеки та повоєнне відновлення	280
<i>Глава 15.</i> Економічна безпека Європи в епоху штучного інтелекту та цифрової трансформації	299
<i>Глава 16.</i> Інтелектуальні системи для нагляду та управління безпекою праці в Європейських країнах	315
<i>Глава 17.</i> Корпоративне управління в контексті викликів європейської безпеки	333
Розділ 4. Європейська безпека та Україна	349
<i>Глава 18.</i> Україна як ключовий чинник європейської безпеки: геополітичні та економічні аспекти	350
<i>Глава 19.</i> Конкурентоспроможність корпоративних об'єднань підприємств у системі транскордонної інтеграції України до ЄС	367
<i>Глава 20.</i> Європейська безпека та Україна: роль міжнародних організацій у фінансовій стабільності	382
<i>Глава 21.</i> Інвестиційний кейс повоєнного відновлення України: транскордонні водневі кластери, ніаршоринг, інноваційне оподаткування	401
Розділ 5. Цифрова трансформація глобальної безпеки	417
<i>Глава 22.</i> Вплив цифровізації на конкурентоспроможність українського бізнесу на ринку ЄС: виклики та можливості	418
<i>Глава 23.</i> Врахування впливу ризиків діджиталізації на формування кадрового потенціалу підприємств регіону у стратегіях управління їх розвитком	443
<i>Глава 24.</i> Digital-менеджмент у забезпеченні економічної безпеки організацій в умовах домінування Big Tech	462
<i>Глава 25.</i> Екологічна та цифрова трансформація як інструменти зміцнення глобальної економічної безпеки: стратегічні цілі та результати Європейського Союзу	482
Розділ 6. Інтеграція України у європейський економічний та політико-правовий простір	503

<i>Глава 26.</i> Методологічні підходи до підвищення ефективності інтеграційних процесів у економічний та політико-правовий простір ЄС	504
<i>Глава 27.</i> Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток судочинства в Україні	521
<i>Глава 28.</i> Роль України у трансформації європейського безпекового порядку: від партнерства до повноправного членства	541
<i>Глава 29.</i> Трансформація економічного простору на деокупованих територіях в контексті інтеграції України в ЄС	566
<i>Автори</i>	588

Передмова

Сучасні геополітичні та гео економічні процеси засвідчують фундаментальні зсуви у світовому порядку, переконливо демонструючи посилення безпекових факторів як одних з ключових, що справляють вплив на формування національних політико-правових та економічних стратегій. Вразливості сучасного міжнародного правопорядку провокуються непослідовними, а часом свідомими діями країн, що займають лідерські позиції у світовій торгівлі, мають значний потенціал у військовій сфері та впливову політичну силу у відносинах з іншими державами.

Військова агресія проти України, яка дотепер триває, надсилає потужний сигнал міжнародним організаціям та наддержавним об'єднанням про те, що міжнародні безпекові запобіжники є малоефективними, і у зв'язку з цим у порядку денному побудови архітектури безпеки з'являються питання активізації інвестування в оборонні технології та поглиблення кооперації між країнами у різних сферах їх спільних інтересів. Особливо це важливо для посилення військових спроможностей та підвищення ефективності фінансово-економічного забезпечення співпраці Європейського Союзу та України на засадах стратегічного прогнозування та формування адаптивного правового регулювання.

Європейський Союз визнає Україну частиною європейської безпекової архітектури, що проголошено у Білій книзі з європейської оборони – Готовність 2030. Пріоритетними для посилення оборонних можливостей ЄС визнаються заходи, здатні інтегрувати оборонну промисловість України до Європейської оборонної технологічної та промислової бази.

Вказане слід розглядати у контексті значно більш широких за змістом процесів з євроінтеграції, що мають за мету наблизити національну правову систему до права Європейського Союзу. Збереження фундаментальних цінностей, на яких засновано Європейський Союз, одночасно стає ідеологічною основою реформування національного механізму державного управління, структурних змін в економіці та побудови громадянського суспільства. Впровадження реформ у стійкий та сталий спосіб, спираючись на принципи ЄС у сфері правотворчої діяльності, вже сьогодні закладає

надійне підґрунтя для запобігання ризикам та мінімізації їх негативних наслідків.

Грунтовна оцінка сучасним перетворенням у політико-правовій та економічній системах України, що міститься у цій колективній монографії, особливо з урахуванням євроінтеграційних пріоритетів, формує комплексну візію подальших перспектив інтеграції Української держави у архітектуру європейської безпеки.

Володимир УСТИМЕНКО,

член-кореспондент НАН України,

член-кореспондент НАПрН України,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

директор Державної установи

«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»

Вступ

У XXI столітті світова система безпеки зазнає фундаментальної трансформації, що зумовлена поєднанням класичних геополітичних викликів і новітніх загроз, серед яких – гібридні конфлікти, кібератаки, енергетичні шоки, пандемії, екологічні кризи та структурні деформації глобальної економіки. Класичні уявлення про безпеку як про військово-політичну стабільність більше не відповідають новим реаліям. Сьогодні безпека стає багатовимірним явищем, що охоплює політичний, економічний, соціальний, інформаційний, енергетичний, екологічний та цифровий виміри. Водночас система міжнародних інститутів, створена після Другої світової війни, дедалі менше здатна ефективно реагувати на швидкоплинні глобальні зміни.

Монографія, яку пропонує авторський колектив, присвячена всебічному аналізу сучасної архітектури глобальної безпеки та пошуку теоретико-методологічних і практичних засад побудови її оновленої моделі. Метою дослідження є обґрунтування нової системи глобальної безпеки взагалі та європейської, зокрема, адаптованої до умов багатополярного світу, цифрової трансформації та зростаючої взаємозалежності держав, регіонів і корпорацій.

Перший розділ розкриває загальні засади побудови нової системи глобальної безпеки. У ньому визначено ключові структурні елементи сучасної системи, що втратили ефективність, і запропоновано концептуальні напрями їх оновлення. Аналізується феномен геополітичної рецесії – поступового зниження впливу традиційних центрів сили, що створює передумови для формування поліцентричного світу. Особливу увагу приділено питанням єврорегіонального співробітництва, транскордонної безпеки, енергетичної та екологічної стабільності, а також глобальним бізнес-ризикам, які формують нові підходи до управління міжнародними корпораціями.

Другий розділ присвячено діалектиці взаємозв'язку глобальної, регіональної та національної безпеки. У ньому аналізуються напрями гармонізації глобальних і національних інтересів у контексті безпекових викликів XXI століття, роль європейської безпеки як складової системи глобального порядку, а також проблеми формування національної моделі сталого розвитку. Значне місце відведено тематиці кадрової безпеки, скорочення диспропорцій на ринку праці ЄС і внеску України у формування європейського трудового потенціалу.

Третій розділ розкриває економічну безпеку Європи та її складові, розглядаючи її як інституційну передумову інноваційного розвитку та цифрової інтеграції. Автори аналізують механізми Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС (CFSP), формування політики згуртованості публічного управління, адаптацію до викликів безпеки в умовах повоєнного відновлення, а також вплив штучного інтелекту, цифровізації та корпоративного управління на стійкість європейської економіки.

Четвертий розділ має прикладний характер і зосереджується на ролі України в європейській безпековій архітектурі. Розглядається потенціал України як ключового гравця в системі європейської безпеки, її участь у трансформації ринку праці, транскордонній інтеграції, фінансовій стабільності та розвитку інноваційних секторів економіки. Особливу увагу приділено інвестиційним кейсам повоєнного відновлення, зокрема створенню транскордонних водневих кластерів і розвитку ніршорингових моделей виробництва, які стають катализатором інтеграції України до європейського економічного простору.

П'ятий розділ присвячено цифровій трансформації глобальної безпеки. У ньому досліджено, як цифровізація, розвиток штучного інтелекту, Big Tech і системи цифрового менеджменту змінюють структуру ризиків, конкурентоспроможність бізнесу та безпекові стратегії держав. Автори аналізують взаємозв'язок між діджиталізацією, екологічною трансформацією та глобальними стратегіями ЄС у сфері сталого розвитку та економічної безпеки.

Шостий розділ окреслює напрями інтеграції України у європейський економічний і політико-правовий простір, приділяючи увагу методологічним аспектам підвищення ефективності інтеграційних процесів, гармонізації законодавства, розвитку судочинства та трансформації економічного простору деокупованих територій. Саме через ці процеси формується новий європейський безпековий порядок, у якому Україна поступово переходить від статусу партнера до повноправного учасника.

Таким чином, монографія поєднує теоретико-методологічний, аналітичний і прикладний рівні дослідження. Вона пропонує цілісне бачення архітектури глобальної безпеки, де інтегруються економічні, екологічні, енергетичні, цифрові та соціальні виміри. У центрі уваги – Україна як активний суб'єкт формування нового безпекового порядку

Європи, що ґрунтується на принципах стійкості, партнерства, інноваційності та взаємної відповідальності.

Авторський колектив представляє науковців із різних сфер дослідження (економіка, політика, право, техніка, екологія тощо) з усіх регіонів України. Це робить дослідження комплексним, а його результати – міждисциплінарними. Тому ми переконані, що монографія буде корисна усім тим, хто цікавиться проблемами світової та європейської безпеки і напрямками її трансформації у нових геостратегічних умовах.

Монографія підготовлена у рамках реалізації міжнародного проекту «Висвітлення нової архітектури європейської безпеки у викладанні та наукових дослідженнях» № 101126795 – EuSANU – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH та є першою із запланованого циклу видань, присвячених цій тематиці.

Будьте завжди в безпеці, дорогі читачі!

Анатолій ЗАДОЯ,

доктор економічних наук, професор

Світлана ФЕДУЛОВА,

доктор економічних наук, професор

Глава 11
**Вклад України у кадрову безпеку та скорочення
диспропорцій на ринку праці Європи**
(О.В. Захарова)

Загострення демографічних проблем, старіння населення, а також дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили стали серйозними викликами для більшості країн світу. Особливо гостро ці проблеми проявляються у країнах Європейського Союзу (далі – ЄС), де кадрові дефіцити у стратегічних галузях економіки загрожують значним уповільненням інноваційного розвитку та зниженням конкурентоспроможності економіки вже в найближчому майбутньому, що може суттєвим чином змінити розстановку сил серед ключових «гравців» світу. Пандемія COVID-19, фінансово-економічна криза, а згодом і війна в Україні, ще більше ускладнили соціально-економічну та гуманітарну ситуацію в європейському просторі, спричинивши перерозподіл трудових ресурсів та суттєві зміни у міграційних потоках. У цьому контексті кадрова безпека країн Європи набуває статусу одного з ключових елементів їхньої національної безпеки. Вона охоплює питання збереження, розвитку та раціонального використання людського потенціалу, а також лежить в основі формування партнерських механізмів співпраці між європейськими країнами у різних галузях і сферах для спільного більш швидкого подолання кадрових диспропорцій в Європі. Саме тому внесок України у забезпечення кадрової стабільності та збалансування ринку праці Європи стає надзвичайно актуальним і потребує комплексного наукового осмислення, спроба чого і буде зробленою в цій главі.

11.1. Кадрова безпека та стабільність ринку праці в країнах ЄС: тенденції та виклики

У сучасному житті питання безпеки набуває для всіх країн світу, і країни Європи тут не є виключенням, статусу «надважливості» через цілу низку чинників різного походження. Це зумовлено суттєвим зростанням геополітичної напруженості, активізацією воєнних конфліктів в різних регіонах, глобальними економічними коливаннями та прискоренням технологічних змін, що суттєво впливають на стабільність соціально-економічних систем. До традиційних аспектів безпеки – продуктової, енергетичної, екологічної, військової – дедалі частіше додаються нові її виміри, серед яких кадрова безпека сьогодні посідає провідне місце. Саме кадрова безпека визначає здатність державної влади забезпечувати потреби економіки країни в кваліфікованих фахівцях і талантах, запобігати відтоку людського капіталу, генерувати й впроваджувати інновації в усі сфери життєдіяльності людини та підтримувати стійкий розвиток економіки на регіональному та національному рівнях.

Протягом останніх 20 років для більшості країн ЄС були характерними тенденції поступового зниження рівня народжуваності, проте рівень смертності населення залишався відносно стабільним з незначною динамікою до зростання (рис. 11.1). Такої відносної стабільності у часі вдалося досягти завдяки достатньому рівню доходів і можливості населення споживати якісну і корисну їжу, високій якості медичних послуг, розвиненій соціальній інфраструктурі та ефективній системі охорони здоров'я у всіх 27 країнах Союзу. Це свідчить про певну адаптивність демографічних процесів до умов соціально-економічного розвитку кожної країни.

При цьому, максимальне значення коефіцієнта народжуваності в 2006 р. було характерним для Ірландії – 15,3‰, а мінімальне – для Німеччини – 8,2‰ [1]. У 2024 р. ситуація декілька змінилася і тепер максимальне значення коефіцієнта народжуваності має Кіпр – 10,2‰, а мінімальне – Італія – 6,3‰. Отже, можемо досить доказово бачити стабільну тенденцію до скорочення числа новонароджених у розрахунку на 1000 осіб населення країн ЄС протягом досліджуваного періоду, що виступає одним з найбільш потужних факторів пришвидшення тенденції старіння населення.

Що ж стосується динаміки у часі значень коефіцієнта смертності

населення, то в 2006 р. максимальне значення даного показника було характерним одночасно для Латвії і Болгарії і дорівнювало 14,9‰, а мінімальне – для Ірландії – 6,7‰. У 2024 р. ситуація не суттєво змінилася і тепер максимальне значення коефіцієнта смертності населення має Латвія – 14,3‰, а мінімальний рівень за собою знову утримала Ірландія – 6,5‰. Отже, за період дослідження пікові значення коефіцієнтів смертності мали незначну тенденцію до скорочення, що є дуже позитивним фактором. До того ж, слід акцентувати увагу на тому, що серед всіх країн ЄС демографічна ситуація в Ірландії є однією з найкращих протягом досліджуваного періоду через одночасно найнижчий рівень смертності та найвищий або досить високий (2024 р. – 10,0‰, що суттєво вище за загальний рівень по ЄС) рівень народжуваності в країні. Тому потребує подальших більш глибоких досліджень демографічна ситуація в цій країні з метою більш глибокого і детального визначення сукупності факторів, які привели до такого позитивного результату з метою перенесення надалі позитивного досвіду на інші 26 країн ЄС.

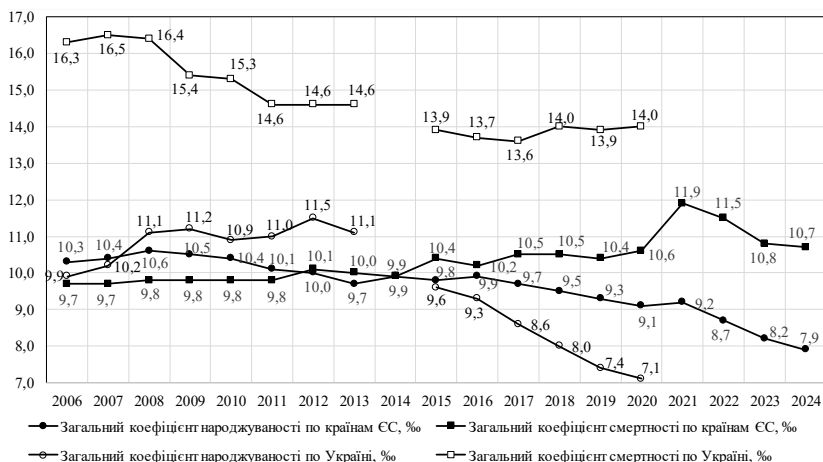

Рис. 11.1. Динаміка загальних коефіцієнтів народжуваності та смертності населення в країнах ЄС та Україні протягом 2006-2024 рр., ‰

Складено за: [1]

Слід також зазначити, що починаючи з 2014 р. в ЄС почалося досить негативне явище, з яким Україна живе весь період незалежності, – щорічне перевищення рівня смертності над рівнем народжуваності і розрив між цими двома базовими демографічними показниками з роками зростає. Дана динаміка лежить в основі досить негативних демографічних процесів, що відбуваються у віковій структурі населення країн і в кінцевому рахунку веде до загострення дуже небезпечної тенденції – старіння населення [2]. Однак, завдяки активній міграційній політиці та залученню молодих працівників з країн-партнерів ЄС вдається частково компенсувати дефіцит трудових ресурсів. Це створює умови для підтримання стабільності ринку праці та забезпечення сталого економічного розвитку країн-учасниць.

Порівняно з ЄС, для України, до моменту нападу РФ, був характерним вищий рівень народжуваності (наприклад, 11,5 новонароджених в Україні проти 10,0 в країнах ЄС у розрахунку на 1000 осіб постійного населення в 2012 р.) при суттєво більш високій смертності та більш вираженому перевищенні рівня смертності над народжуваністю в країні, що свідчить про значні відмінності у рівні життя українців і мешканців країн ЄС та неефективну державну соціальну політику України. Такі тенденції протягом всього періоду незалежності країни можна охарактеризувати більш загрозливим явищем, ніж навіть діагностоване в країнах ЄС явище старіння населення, а саме вимирання населення [3; 4; 5]. А в останні одинадцять років ця тенденція в Україні через війну набула катастрофічних масштабів і на сьогодні рішення цієї проблеми ще не знайдено.

Перевищення у 2014 р. тенденцій смертності над народжуваністю в країнах ЄС призвело до відповідних негативних зрушень у динаміці значень показника природного приросту населення (рис. 11.2): по-перше, вони стали від'ємними, а, по-друге, при постійній тенденції їх зростання вже починаючи з 2020 р. скорочення населення країн ЄС перевищило рівень у 1,1 млн осіб на рік і максимального природного скорочення населення було досягнуто у 2022 р. – 1,28 млн осіб. І якщо б для України така динаміка була б непоправною і катастрофічною, то для країн ЄС вона лише незначно вплинула на загальну чисельність населення, спричинивши несуттєве падіння значення показника у 2021 та 2022 рр. (рис. 11.3). Надалі ми спостерігаємо відновлення тенденцій зростання чисельності населення країн ЄС, причиною чого можна вважати суттєвий «запас міцності», який забезпечується високим рівнем

і якістю життя в країнах ЄС, що стимулює населення з інших країн світу, у тому числі і України, до прийняття рішення про міграцію до однієї з країн союзу.

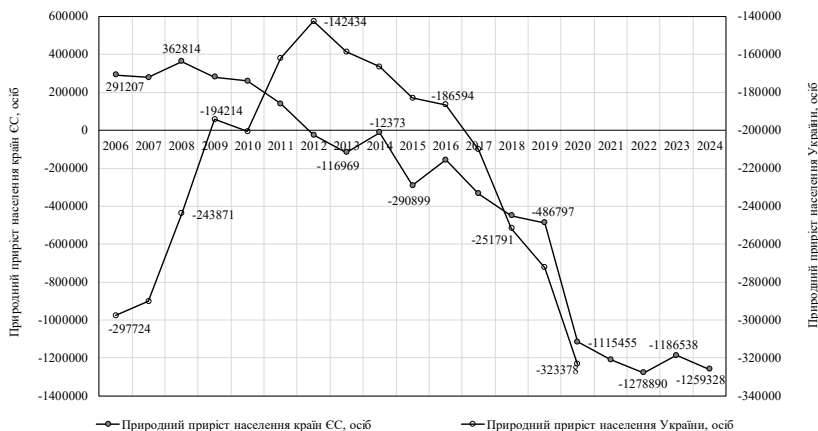

Рис. 11.2. Динаміка природного приросту населення, характерного для країн ЄС та України протягом 2006-2024 рр., осіб

Складено за: [1]

Хоча більшість країн ЄС демонструють низький, але відносно стабільний рівень приросту чисельності постійного населення, загальна тенденція до зростання чисельності населення стала можливою завдяки наявній міграційній політиці, високій соціальній підтримці сімей та ефективним програмам демографічного стимулювання. Незважаючи на прогресуюче явище демографічне старіння, країни ЄС змогли уникнути різких тенденцій скорочення населення завдяки ефективній інтеграції трудових мігрантів в економіку, у тому числі з України. Україна, у свою чергу, демонструє негативну тенденцію, що значно поглиблює розрив із європейськими країнами за темпами демографічного відновлення населення.

Дійсно, для України динаміка показника природного приросту населення мала протягом періоду дослідження спочатку позитивну тенденцію до скорочення майже в два рази розриву між числом народжених та померлих, проте починаючи з 2012 р. ситуація почала суттєво погіршуватися і напередодні повномасштабного вторгнення

значення природного приросту населення перевищило навіть найнижчий рівень показника, який був характерним для 2006 р. А це, у свою чергу, не могло негативно не сказатися на динаміці загальної чисельності населення України, яка демонструє стале скорочення значення показника протягом усього аналізованого періоду. Зменшення чисельності населення обумовлене не лише природними демографічними чинниками, а й активними міграційними процесами, посиленням потоків трудової еміграції та воєнними втратами (як військових, так і мирного населення) останніх років.

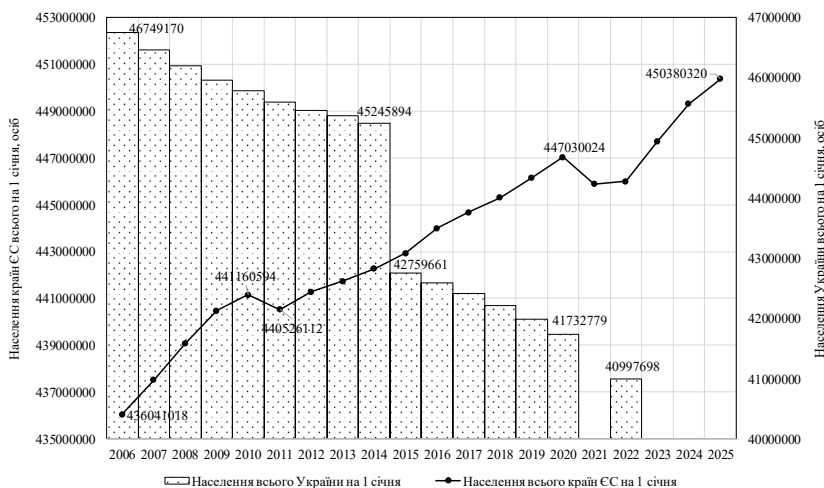

Рис. 11.3. Чисельність населення станом на 1 січня для країн ЄС та України протягом 2006-2025 рр., осіб

Складено за: [1]

Така ситуація створює серйозні виклики для забезпечення трудового потенціалу, функціонування соціальної інфраструктури та підтримки економічного зростання в країні як за часів війни, так і в повоєнний період. На тлі цієї ситуації контрастує досвід країн ЄС, де завдяки продуманій демографічній, соціальній та міграційній політикам вдалося стабілізувати чисельність постійного населення і навіть досягти поступового її зростання у часі не зважаючи на будь-які зовнішні форсмажорні обставини. Саме тому європейська модель управління демографічними процесами може бути корисною для України у

контексті розробки стратегій післявоєнного відновлення та формування кадрової безпеки держави.

Важливим аспектом кадрової безпеки країни також виступає вікова структура населення певної території, яка визначає співвідношення між працездатним і непрацездатним населенням і яку можна охарактеризувати динамікою коефіцієнта вікової залежності, що є ключовим показником та маркером соціальної стійкості регіону. Існують різні методологічні підходи до розрахунку даного показника, проте нами обрано класичний варіант – співвідношення числа осіб у віці 0-14 років та 65 і старше до числа осіб у віці 15–64 роки (рис. 11.4). На наш погляд саме це співвідношення дозволяє отримати найбільш об'єктивну картину вікової структури населення, трудового потенціалу та рівня соціального навантаження на економічно активну частину суспільства. Такий підхід забезпечує комплексне розуміння процесів демографічного старіння, рівня відтворення робочої сили та можливостей системи соціального забезпечення країни.

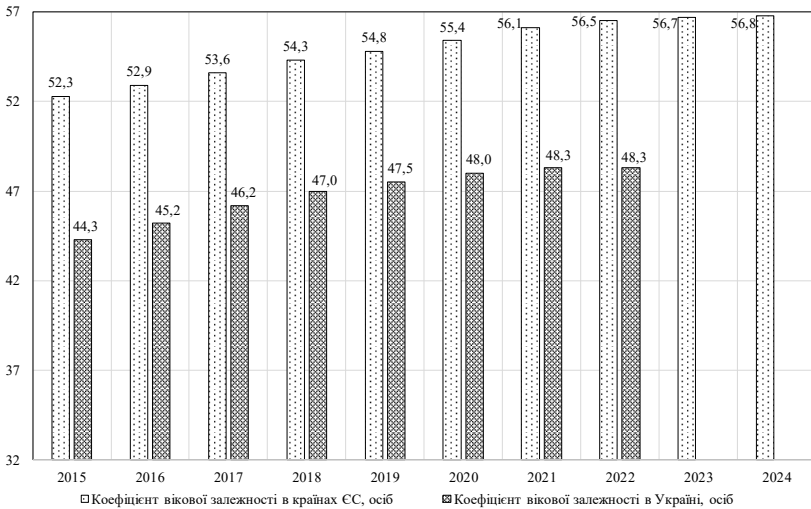

Рис. 11.4. Динаміка значення коефіцієнта вікової залежності для країн ЄС та України протягом 2015-2024 рр., осіб

Складено за: [1]

У країнах ЄС протягом всього періоду дослідження значення показника перевищувало 50 осіб непрацездатного населення в

розрахунку на 100 осіб працездатного населення і мало стабільну тенденцію до щорічного зростання, темпи якого останніми роками трішки сповільнилися. Такий рівень показника є досить високим, і навіть вищим за відповідне його значення, характерне для України, так як здебільшого означена динаміка забезпечується поступовим старінням населення та збільшенням частки осіб похилого віку у загальній чисельності постійного населення. За умови, що значення показника б зростало за рахунок чисельності осіб у віці 0-14 років, можна б було вважати таку динаміку за позитивну й таку, що створює стратегічне підґрунтя для довгострокового відтворення трудового потенціалу та забезпечення сталого демографічного розвитку країн. Однак, у реаліях країн ЄС зростання у часі значення коефіцієнта вікової залежності зумовлене саме старінням населення, що посилює навантаження на соціальні системи та пенсійні фонди країн-учасниць.

Дійсно, для даних 2024 р. спостерігається картина, коли в країнах ЄС на одного соціального утриманця приходиться 1,76 працівника, що створює суттєво напружену ситуацію для пенсійної системи, системи охорони здоров'я та галузі послуг у сфері соціального забезпечення. Збільшення значення цього коефіцієнта у часі також свідчить про наявні тенденції старіння населення, оскільки кількість людей похилого віку зростає швидше, ніж чисельність працездатного населення. Така тенденція потребує активізації політики підтримки зайнятості, докладання зусиль для продовження трудової активності осіб старшого віку та залучення трудових мігрантів для збереження економічної рівноваги [6]. Водночас контрольований рівень імміграції дозволяє ЄС частково компенсувати дефіцит робочої сили, сприяючи оновленню трудового ресурсу та підвищенню рівня продуктивності праці в усіх галузях економіки. Таким чином, досягнення та подальше підтримання оптимального балансу між працездатним і непрацездатним населенням можна вважати одним з ключових завдань кадрової та соціально-економічної політики ЄС на найближчі роки задля стабілізації ситуації.

В Україні значення коефіцієнта вікової залежності протягом періоду дослідження мало постійну тенденцію до зростання в інтервалі від 44,3 до 48,3 осіб, тобто негативну динаміку, через скорочення частки молоді й відтік працездатного населення, що підкреслює актуальність проблеми регулювання кадрового балансу на національному та регіональному рівнях. Ситуація в демографічній сфері та на ринку праці в країні суттєво погіршується й через тенденції внутрішнього

переміщення населення, виїзд населення за межі країни в пошуках безпечних умов життя та інші об'єктивні причини. Ще однією загрозою для нарощування в часі значення даного показника є зростання смертності населення у працездатному віці, дітей та молоді через постійні обстріли рф мирних міст України, загибель на фронті військових та зростання рівня захворюваності і смертності населення через тривале перебування під потужним тиском стресових факторів. Лише в 2024 р. число народжених в Україні було втричі меншим за число померлих, що суттєво впливає на демографічну ситуацію в країні. У результаті вже сьогодні на ринку праці України відчувається суттєвий дефіцит трудових ресурсів, особливо високої кваліфікації, що може стати одним з факторів ризику при докладанні зусиль до реалізації програм повоєнного відновлення економіки країни.

Отже, проведені дослідження різних складових, що в комплексі формують фундамент кадрової безпеки на прикладі країн ЄС, дозволяє зробити висновок про системний характер політики забезпечення, збереження і нарощування трудового потенціалу в європейському просторі. Успішність цієї політики зумовлена вдалими поєднаннями демографічних, освітніх, соціальних та міграційних інструментів, спрямованих на збереження балансу між потребами економіки та можливостями ринку праці.

Сьогодні європейські країни демонструють ефективну модель підтримання кадрової стабільності завдяки довгостроковому стратегічному кадровому плануванню, високому рівню соціального захисту в країнах та стимулюванню притоку інтелектуального капіталу з країн з більш низьким рівнем економічного розвитку. Разом з тим, у довгостроковій перспективі орієнтуватися виключно на зовнішній приплив достатньої кількості «робочих рук» є ризиковано і тому потрібно запроваджувати програми внутрішнього відтворення трудових ресурсів, орієнтовані на значне підвищення рівня народжуваності корінного населення, дієву підтримку сімей із дітьми, розвиток системи професійно-технічної освіти та перекваліфікації населення. Особливої уваги потребує стимулювання участі молоді у трудовій діяльності, розширення можливостей для жінок на ринку праці та інтеграція людей старшого віку і ветеранів у виробничі процеси через створення гнучких форм зайнятості й передачі передового досвіду молодому поколінню трудових ресурсів [6]. Такі кроки дозволять в стратегічному вимірі зменшити залежність європейських економік від зовнішньої трудової

міграції та забезпечити стійкість ринку праці у періоди суттєвих демографічних коливань. Крім того, розвиток людського капіталу всередині ЄС сприятиме посиленню інноваційного потенціалу економіки країн та підвищенню глобальної конкурентоспроможності європейського простору. У цьому контексті досвід країн ЄС може слугувати орієнтиром для України у формуванні власної системи кадрової безпеки, побудованої на принципах збалансованого розвитку, інклюзивності та стратегічного бачення майбутніх потреб економіки. Проте для того, щоб в Україні виникли передумови для успішної реалізації на практиці такої або аналогічної системи, необхідно на всіх рівнях управління докласти зусиль до припинення бойових дій, гарантувати безпеку життєдіяльності на всіх територіях країни та суттєво підвищити рівень і якість життя населення в ній, що стане підґрунтям для, по-перше, повернення українців, що виїхали в різні часи та за різних причин до дому, а, по-друге, мотивувати жителів інших країн розглядати та надалі обирати Україну за країну свого подальшого щасливого життя [7].

Нажаль це лише майбутнє, а сьогодні Україна вимушено стала одним із ключових донорів цінних трудових ресурсів для європейського ринку праці, що суттєво вплинуло на забезпечення кадрової безпеки і стабільності ринку праці в країнах ЄС. Масовий вимушений виїзд українських громадян, спричинений воєнною агресією, заповнив кадрові прогалини у низці критично важливих секторів економіки Європи – від сфери послуг, сільського господарства і логістики до охорони здоров'я, освіти та IT-сфери. Цей потік трудових ресурсів став важливим елементом підтримання функціональної стійкості європейських економік, особливо в умовах постпандемічного відновлення та зростання попиту на кваліфіковану робочу силу. Українські працівники, відомі своєю дисциплінованістю, працездатністю і працелюбністю, високим рівнем кваліфікації та адаптивності, стали значним чинником підтримання продуктивності праці та економічної стійкості у приймаючих країнах ЄС. Крім того, значна частка українських спеціалістів має середню та вищу освіту, що дозволило посилити інтелектуальний і технологічний потенціал приймаючих держав. Водночас українська діаспора стала каталізатором розвитку міжкультурних і професійних зв'язків, сприяючи формуванню єдиного кадрового простору між Україною та ЄС.

11.2. Україна як стратегічний партнер ЄС у забезпеченні кадрової безпеки та демографічної стійкості

Трудова міграція, як соціально-економічне явище, по різному позначається на соціально-економічному розвитку регіонів, що приймають та регіонів-донорів трудових мігрантів. Країни, що відносяться до першої групи, завдяки трудовій міграції здебільшого отримують соціально-економічні переваги: залучення достатніх обсягів дешевої робочої сили, закриття вакансій на неprestижні та важкі роботи на ринку праці, зростання обсягу ВВП і доходів населення, скорочення соціальної напруженості у суспільстві тощо. Країни ж другої групи відчують такі негативні для розвитку економіки наслідки, як: скорочення економічно активного населення; падіння рівня інноваційності виробничих технологій, граничне зменшення фахівців у життєво важливих сферах діяльності та погіршення якості управлінських рішень на всіх рівнях через міграцію кваліфікованої молоді, фахівців із значним досвідом та науковців; не окупність інвестицій у людський капітал та його поступова втрата для країни тощо [3]. Саме у цій, другій, групі країн опинилася Україна, економіка якої протягом тривалого часу перебуває у глибокому соціально-економічному, фінансовому, політичному кризовому стані через значну кількість проблем від неефективної й нестабільної системи державного управління і поширення корупційних проявів на всі сфери економіки і до демографічної кризи й слабкої інноваційної стратегії розвитку. Через це населення працездатного віку з високим рівнем кваліфікації та потужним досвідом роботи здебільшого бачило для себе лише один варіант виходу з кризи задля забезпечення власним родинам стабільних умов життя на майбутнє – працевлаштування за кордоном. Прийняття українцями такого рішення стало однією з причин обмеження потенційних темпів зростання людського капіталу України.

В узагальненому вигляді можна виокремити дванадцять критеріїв, що сприяють прийняттю людиною рішення про еміграцію: родинний стан; наявність гідної роботи та умов праці; забезпеченість нерухомим майном; наявність рухомого майна; рівень освіти і престижність диплому; стан здоров'я людини та членів родини; можливості для якісного щорічного відпочинку; можливості забезпечити гідний рівень освіти та охорони здоров'я собі та членам родини; професійна амбітність; можливості задовольнити споживчі потреби; наявність

грошових коштів на «чорний день» [3; 7]. Звичайно, цей список може бути продовженим, проте саме означені чинники визначають той базовий контур діапазону прийняття людиною важливих для побудови траєкторії її життя рішень, що лежать у основі формування тенденцій нагромадження особистісного та суспільного людського капіталу.

Особливої гостроти проблема виїзду населення за межі країни на тимчасове або постійне проживання набула з початком повномасштабного воєнного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 р., коли в ролі біженців виїхало до європейських країн біля 8,3 млн осіб (більшість з яких представлена жінками – на середину 2022 р. їх питома вага дорівнювала 86,0% серед всіх українських воєнних мігрантів – та дітьми) [8; 9]. Протягом всього періоду війни чисельність українських воєнних мігрантів коливалася, так як весь час йшли одночасно різноспрямовані процеси виїзду та повернення українців в країну за різних причин суб'єктивного та об'єктивного характеру. У результаті на початок жовтня 2025 р. в Європі перебуває 5752670 осіб українських воєнних мігрантів [10]. При цьому найбільше українських біженців, за даними на 1 вересня 2025 р., перебуває в Німеччині – 1233280 осіб, Польщі – 1006900 осіб та Чеській Республіці – 397250 осіб [10].

Залежно від того, чи повернуться українці додому в період припинення бойових дій на всій території країни буде залежати можливість швидкої відбудови й відновлення економіки та інфраструктури України в повоєнний період. Проте навіть за оптимістичними сценаріями подальшого розвитку подій, зробленими фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, повернется не більше 50,0% українських воєнних мігрантів. І орієнтуючись навіть на цей відверто замалий рівень можна вже сьогодні прогнозувати наявність гострого дефіциту національної робочої сили на ринку праці України для стабілізації соціально-економічної ситуації в країні по завершенню війни. А за умови, що повернется лише 20,0–30,0% населення, яке під час війни виїхало в пошуках більш безпечних умов життя, що дуже ймовірно, вже сьогодні потрібно на державному рівні створювати комплексні програми стимулювання повернення українських громадян, які передбачатимуть як економічні, так і соціальні механізми реінтеграції. Йдеться, зокрема, про забезпечення житлом, створення робочих місць, податкові пільги для підприємців, що повертаються, а також програми професійної

адаптації та психологічної підтримки. Важливим напрямом має також стати розвиток регіональної інфраструктури та підвищення якості життя у громадах, щоб повернення стало не вимушеним, а усвідомленим вибором громадян. Необхідно також створити умови для залучення української діаспори до відбудови економіки України, у тому числі шляхом інвестування у місцеві бізнеси, проведення спільних освітніх та наукових ініціатив. Такий підхід дозволить не лише компенсувати кадрові втрати, а й трансформувати міграційний процес у джерело розвитку людського капіталу та відновлення економічного потенціалу України.

Дійсно, повномасштабна війна в Україні, попри свої драматичні наслідки для нашої країни, призвела до того, що український людський капітал став реальним фактором посилення кадрової безпеки країн ЄС. Мільйони українських фахівців забезпечили безперервність виробничих процесів, стабільність сфери послуг і функціонування соціальних систем у країнах ЄС [11].

Водночас їхній внесок має не лише кількісний, а й якісний вимір, адже завдяки своїй професійній культурі та гнучкості українці сприяють підвищенню ефективності та інноваційності європейських економік. Цей феномен створює нову модель кадрової взаємодії між Україною та ЄС, яка базується на принципах солідарності, взаємної вигоди та інтеграції людського потенціалу в єдиний європейський простір.

Важливою особливістю сучасної міграційної хвилі з України стало те, що переважну частку осіб, які виїхали до країн ЄС, становлять працездатні жінки та діти. Така гендерно-вікова структура міграційних потоків зумовлена тим, що чоловіки переважно залишилися в Україні через мобілізаційні обмеження. У короткостроковій перспективі це дозволило країнам ЄС частково знизити коефіцієнт вікової залежності, адже на ринок праці вийшли жінки працездатного віку, які активно інтегрувалися в економіку приймаючих держав. Одночасно відбулося оновлення демографічної структури населення країн ЄС за рахунок молодих українських сімей та дітей, що створює потенціал для майбутнього природного приросту.

Довгостроковим ефектом цієї тенденції стане зміцнення трудового потенціалу Європи за рахунок поєднання освіченості, мобільності та високої адаптивності українських мігрантів. Крім того, участь українських жінок у трудовій діяльності сприяє розширенню гендерного балансу в європейських економіках і підвищенню рівня

зайнятості у сферах, що потребують комунікативних і соціально орієнтованих компетенцій. Таким чином, вимушена міграція українців, попри її драматичні передумови, стала чинником позитивної демографічної трансформації та потенційного посилення кадрової стійкості країн ЄС.

Водночас війна в Україні принесла позитивні зрушення не лише в сферу кадрової безпеки країн ЄС, а й надала потужний поштовх і розвиток європейській економіці, навіть не зважаючи на ті значні обсяги фінансової допомоги, яку країни надали Україні безпосередньо та її біженцям. Прикладом позитивного впливу українських воєнних мігрантів на розвиток економіки країни, що їх прихистила, можна назвати досвід Польщі [12]. Українські біженці посилили в Польщі такі галузі як будівництво, логістику, транспорт та сферу послуг, причому здебільшого виконують роботи, які вважаються неprestижними серед поляків. За перші два роки війни українці в Польщі заснували 59,8 тис. приватних підприємств і нових бізнесів, тим самим створивши нові робочі місця для себе та поляків. За офіційними оцінками українські воєнні мігранти щороку своєю працею додають до ВВП Польщі від 0,5 до 2,4% і цей розмір має стабільну тенденцію до зростання.

Таким чином, Україна без перебільшення зробила відчутний внесок у забезпечення кадрової безпеки Європи, надавши саме цінне – людський капітал, який не лише підтримав стабільність ринку праці, а й посприяв соціально-економічній інтеграції та зміцненню гуманітарної єдності європейського континенту. З огляду на тривалість війни, цей внесок має не короткостроковий, а стратегічний характер, адже українські фахівці сьогодні формують частину нової європейської економічної архітектури, заснованої на принципах взаємопідтримки, солідарності та спільної відповідальності за розвиток людського потенціалу. У той час як Україна стикається з відтоком населення через трудову міграцію та воєнні дії, країни ЄС виграють у демографічному та кадровому вимірах. Це забезпечує Європі стабільність на ринку праці та розширення її людського капіталу, що є визначальним чинником у глобальній конкуренції.

Україна, у свою чергу, отримує можливість не лише зменшити безробіття, а й підвищити якість власного людського капіталу через участь у програмах професійного розвитку, стажування та академічної мобільності. Така взаємодія сприяє формуванню спільного кадрового простору, в якому відбувається обмін знаннями, навичками та

управлінськими практиками. Разом із тим, масштабна трудова міграція вимагає від української держави розробки механізмів утримання інтелектуального потенціалу та стимулювання процесів повернення фахівців після набуття ними європейського досвіду. Проте це питання є дуже болячим як для України, так і для європейських країн, які під час війни прихистили українських воєнних мігрантів. Так, без повернення мігрантів в Україну швидко відновити її економіку в повоєнний період навряд чи вдасться, натомість і країни ЄС не зацікавлені у поверненні тих українців, які вже адаптувалися, інтегрувалися в місцеве середовище, працевлаштовані самі й обрали місцеві дитячі садочки та школи для своїх дітей. Така ситуація створює складну дилему подвійної зацікавленості, коли Україна потребує повернення свого людського капіталу для відбудови, а країни ЄС – у його збереженні для підтримки власної кадрової стабільності. У довгостроковій перспективі це може призвести до формування нової моделі транскордонної мобільності робочої сили, за якої українські фахівці залишатимуться частиною спільного європейського трудового простору, зберігаючи водночас зв'язок із батьківщиною. Кроком в цьому напрямі є надання на державному рівні дозволу на можливість українцю мати подвійне громадянство. Саме тому важливо розробити двосторонні механізми партнерства між Україною та ЄС, спрямовані на взаємовигідну реалізацію потенціалу українських працівників і підтримку процесів післявоєнного відновлення країни [13]. Отже, питання кадрової безпеки набуває стратегічного значення не лише у національному, а й у континентальному вимірі, адже стабільність ринку праці є ключовою умовою економічного зростання та соціальної згуртованості країн ЄС.

Список використаної літератури

1. Population change - Demographic balance and crude rates at national level. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_GIND__custom_18412266/default/table.
2. Zakharova O.V., Lopushniak H., Skibska K. Current trends in the development of Ukrainian labor market. *Studia Regionalne i Lokalne*. 2022. №3(89). Pp. 17-31. <https://doi.org/10.7366/1509499538902/>
3. Zakharova O.V. Ukraine's loss of human capital due to demographic, socio-economic and socio-political crises, 1990-2019. *Revista*

Galega de Economia. 2020, v. 29 n. 2, p. 1–14.
<http://dx.doi.org/10.15304/rge.29.2.6872>.

4. Захарова О.В. Тенденції нагромадження людського капіталу в Україні за період незалежності. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. Черкаси, 2020. Вип. 59. С. 85–97.

5. Захарова О.В. Демографічне старіння населення: наслідки та перспективи для України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: наук. журнал*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. № 9(37). С. 11–15.

6. Захарова О.В. Потенціал людини третього віку для суспільства. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. Черкаси, 2018. Вип. 49. С. 26–33.

7. Захарова О.В. Умови повернення трудових мігрантів в Україну. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. Черкаси, 2019. Вип. 55. С. 15–23.

8. Зменшення народжуваності, міграція та смертність: як Україна відновлюватиме демографічний рівень. *Kyiv Post Ukraine's Global Voice*. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/31481>.

9. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2023. 191 с.

10. Ukraine Refugee Situation. Operational data portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

11. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи / Судаков М., Лісогор Л. Звіт. Державна служба зайнятості України, Федерація роботодавців України, Міністерство освіти і науки України, Європейський банк реконструкції та розвитку, Фонд міжнародної солідарності (Solidarity Fund PL), 2023. 170 с.

12. BGK: Wpływ migrantów z Ukrainy na polską gospodarkę. 2025. URL: <https://www.bgk.pl/aktualnosc/bgk-wplyw-migrantow-z-ukrainy-na-polska-gospodarke-1/>.

13. Глобальні трансформації трудових ресурсного забезпечення: міграційний дискурс: монографія / С.П. Калініна, С.П. Ланська, В.В. Подунай, В.В. Воскобойник; за заг. ред. С.П. Калініної. Вінниця: ТВОРИ, 2025. 220 с.

Автори

**АЛЕКСІН Гліб
Олегович**

кандидат економічних наук, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, м. Київ (Україна)

**БЕДРІЙ Дмитро
Іванович**

доктор технічних наук, доцент, старший дослідник в.о. директора Державного підприємства «Український науково-дослідний інститут радіо і телебачення», професор кафедри штучного інтелекту та аналізу даних Національного університету «Одеська політехніка», професор кафедри менеджменту і маркетингу Одеської державної академії будівництва та архітектури м. Одеса (Україна)

**БОНДАР Юлія
Анатоліївна**

Кандидат економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та підприємництва, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький (Україна)

**БОРОДІНА
Оксана
Анатоліївна**

кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник, Інститут економіко-правових досліджень ім. В.К. Макутова НАН України, м. Київ (Україна)

**БУЦЮрій
Васильович**

доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри охорони праці та навколишнього середовища Українського державного університету залізничного транспорту, м. Харків (Україна)

**ВОЛОБОЄВ
Володимир
Дмитрович**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та менеджменту Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій, м. Запоріжжя (Україна)

**ВОРОТІН Валерій
Євгенович**

доктор наук з державного управління, професор, професор Навчально-наукового інституту «Публічного управління та адміністрування» Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, м. Київ (Україна)

**ВОРОТІНА
Наталія
Вікторівна**

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу проблем державного управління та адміністративного права, Інститут держави і права імені В. М. Корецького, НАН України, м. Київ (Україна)

**ГАВРИЛЮК Олег
Вікторович**

доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет», м. Київ (Україна)

**ГЛУХОНЕЦЬ
Андрій
Олексійович**

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри екології та технологій захисту навколишнього середовища Національного транспортного університету, м. Київ (Україна)

- ГУДИМА Тетяна Степанівна** доктор юридичних наук, старший дослідник, заступник завідувача відділу проблем модернізації господарського права та законодавства Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ (Україна)
- ГУЦАЛЮК Олексій Миколайович** доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної діяльності, Приватний заклад вищої освіти, «Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова», м. Черкаси (Україна)
- ДЖАБРАІЛОВ Руслан Аятшахович** доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ (Україна)
- ДИЧКО Аліна Олегівна** доктор технічних наук, професор, професор кафедри екології та технологій захисту навколишнього середовища Національного транспортного університету, м. Київ (Україна)
- ДЬЯКОН Юрій Григорович** кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу проблем міжрегіонального співробітництва Луганської філії Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ (Україна)
- ЖИХАРЕВА-ТОЛСТІК Ганна Олександрівна** викладач, Університет прикладних наук Зюйд, м. Маастрихт, регіональний менеджер з культурних проєктів, Міністерство юстиції та безпеки, м. Амстердам (Нідерланди)
- ЗАБЛОДСЬКА Інна Володимирівна** доктор економічних наук, професор, директорка Луганської філії Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ (Україна)
- ЗАГОРОДНЯ Альона Сергіївна** доктор філософії з менеджменту, доцент кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу, Інституту права та суспільних відносин, Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» м. Київ (Україна)
- ЗАДОЯ Анатолій Олександрович** доктор економічних наук, професор, професор кафедри глобальної економіки Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)
- ЗАДОЯ Олександр Анатолійович** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри глобальної економіки Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)
- ЗАХАРОВА Оксана Володимирівна** доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та управління Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси (Україна)

ЗАЧОСОВА <i>Наталія</i> <i>Володимирівна</i>	доктор економічних наук, професор, професор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси (Україна)
ЗЯНЬКО <i>Віталій</i> <i>Володимирович</i>	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та інноваційного менеджменту Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця (Україна)
ІВАНОВА <i>Роксолана</i> <i>Юрївна</i>	кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, Україна)
КЛЮЧНИК <i>Руслан</i> <i>Максимович</i>	кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри глобальної економіки Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)
КРАЙНЮК <i>Максим Юрійович</i>	аспірант Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, м. Харків (Україна)
КРАЙНЮК Олена <i>Володимирівна</i>	кандидат технічних наук, доцент, завідувачка кафедри кібербезпеки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, м. Харків (Україна)
КУЗЬМІНОВ <i>Сергій Васильович</i>	доктор економічних наук, професор, професор кафедри глобальної економіки Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)
ЛЕОНОВА Софія <i>Володимирівна</i>	кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу і логістики НУ «Львівська політехніка», м. Львів (Україна)
ЛИМОНОВА <i>Ельвіна</i> <i>Миколаївна</i>	кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри глобальної економіки Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)
ЛУК'ЯНЕНКО <i>Наталія</i> <i>Миколаївна</i>	викладач кафедри іноземних мов Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, м. Харків (Україна)
ЛЯШЕНКО Павло <i>Андрійович</i>	кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу проблем міжрегіонального співробітництва Луганської філії Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», м. Київ (Україна)
МІНАЄВА Юлія <i>Юрївна</i>	старший викладач кафедри інженерних систем та технологій Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, м. Київ (Україна)
МОСТОВА <i>Анастасія</i> <i>Дмитрівна</i>	доктор економічних наук, доцент, доцент Варненського університету менеджменту, м. Варна (Болгарія)

- НЕЧИПОРЕНКО**
Тетяна
Дмитрівна кандидат економічних наук, доцент, Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця (Україна)
- НИКОЛЕНКО**
Людмила
Миколаївна доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ (Україна)
- ПАСІЧНИК** *Тарас*
Олегович кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту ЗЕД Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро (Україна)
- ПЕТРУНЕНКО**
Ярослав
Вікторович доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ (Україна)
- ПЕТРУНЯ** *Юрій*
Євгенович доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту ЗЕД Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро (Україна)
- ПРОДАНИК**
Василь
Михайлович кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та соціальних наук, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ (Україна)
- СЕРГІЄНКО**
Тетяна Іванівна кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри бізнесу та управління Національного університету «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя (Україна)
- СКОРОБОГАТОВА**
Наталія Євгенівна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ (Україна)
- ТАРАНЕНКО**
Ірина Всеволодівна доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародного маркетингу Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)
- УСТИМЕНКО**
Володимир
Анатолійович член-кореспондент Національної академії наук України, член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, член Президії Національної академії наук України, директор Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ (Україна)

ФЕДУЛОВА
Світлана
Олександрівна

доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри
глобальної економіки Університету імені Альфреда Нобеля, м.
Дніпро (Україна)

ШПАК *Наталія*
Анатоліївна

директор департаменту міжнародної діяльності Університету
імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)

ЩЕХОВСЬКА
Лариса
Миколаївна

доктор філософії з публічного управління та адміністрування,
доцент кафедри логістики Державного університету
«Київський авіаційний інститут», м. Київ (Україна)

ЯЦКЕВИЧ *Інна*
Володимирівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри
менеджменту і маркетингу Одеської державної академії
будівництва та архітектури, м. Одеса (Україна)

Наукове видання

АРХІТЕКТУРА ВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В XXI СТОЛІТТІ

За загальною редакцією А.О. Задой та С.О. Федулової

Монографія

Електронне видання

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля».
49000, м. Дніпро, вул. Січеславська Набережна, 18.
Тел. (056) 778-58-66, e-mail: rio@duan.edu.ua
Свідоцтво ДК № 5309 від 20.03.2017 р.